

TÜRKİYE’NİN ÜYE OLDUĞU ULUSLAR ARASI KURULUŞLAR VE TÜRKİYE ENERJİ POLİTİKALARINA OLASI ETKİLERİ

A. Beril TUĞRUL

İstanbul Teknik Üniversitesi – Enerji Enstitüsü
Ayazağa Kampüsü – 34469, Maslak -İSTANBUL
(beril@itu.edu.tr)

ÖZET

Globalleşen dünyada, ülkelerin birbirleri ile ilişkileri ve ülkelerarası işbirlikleri ile bunların uzantısında oluşturulan işbirliği kuruluşları, örgütler veya paktlar ülkelerin dış politikalarını ilgilendirmekte ve bu politikalara şekil vermektedir. Söz konusu bu kuruluşlar, örgütler ve paktlar, esas itibariyle dış politikayı ilgilendiriyor olmakla beraber, en az dış politika kadar enerji politikaları açısından da önem taşımaktadırlar.

Ülkelerin veya bölgelerin, enerji kaynaklarına sahip olma veya olmama şartlarına bağlı olarak, farklı enerji stratejileri geliştirmeleri olasıdır. Türkiye gibi, dünyanın son derece önemli bir coğrafyasında yer alan ve ülkeler arası denge unsuru bağlamında dikkatleri üzerine çeken bir ülke açısından bağlı olduğu kuruluş, örgüt ve paktlar, farklı bağlılıkların yanı sıra farklı yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle, Türkiye’nin üye olduğu uluslar arası kuruluşlar, işbirliği örgütleri ve paktlar ele alınmaktadır. Bunlar arasında; Birleşmiş Milletler ve ilgili kuruluşları, NATO, OECD, D-8, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ), AGİT, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR), Avrupa Konseyi üyelikleri gibi üyelikleri ile Avrupa Birliği (AB) adaylığı sayılabilir.

Ülkemizin tüm bu kuruluşlarla bağları ve yükümlülükleri, özellikle enerji politikaları açısından ele alınmaktadır. Türkiye açısından dünya, bölge ve ülke enerji kaynaklarının değerlendirilmesi yapılmakta ve Türkiye’nin üyelikleri açısından sorgulanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin konjüktürel önemi somut bir şekilde ortaya konmaktadır. Konuya ilişkin irdelemeler, önce ayrı ayrı yapılmakta ve son olarak hep birlikte ele alınarak, değerlendirmeye gidilmekte ve olası gelişimler ile bu bağlamda olması gereken açılımlar üzerinde durulmaktadır.

GİRİŞ

Günümüzde, ülkelerin birbirleriyle ilişkileri ve bu ilişkiler uzantısında ortaya çıkan olumlu veya olumsuz etkileşimler, sadece o ülkeleri değil dünya üzerinde yer alan birçok ülkeyi de ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Söz konusu bu etkileme ve etkilenme durumu, ülkelerin dünya üzerindeki etkinliklerinin yanı sıra dünya üzerindeki konumları ve sahip oldukları zenginlikler ile yakından ilişkili olmaktadır. Bu süreç, sanayi devriminden sonra artmış ve bilgi çağında daha da etkinleşmiştir. Yaşadığımız çağın gereği olarak ortaya çıkan globalleşme kavramıyla da önemini daha baskın şekilde hissettirmektedir.

Bütün bu etkileşimler; öz olarak, “devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı”, olarak tanımlanan politikaların oluşturulmasında başlıca rol almaktadır. Ülkelerin enerji politikaları; yol haritası biçiminde, siyasa (policy) bağlamında belirlendikten sonra, hükümetlerin programları ile siyaset (politics) uygulamaları olarak hayata geçirilmekte olduğunu görmekteyiz.

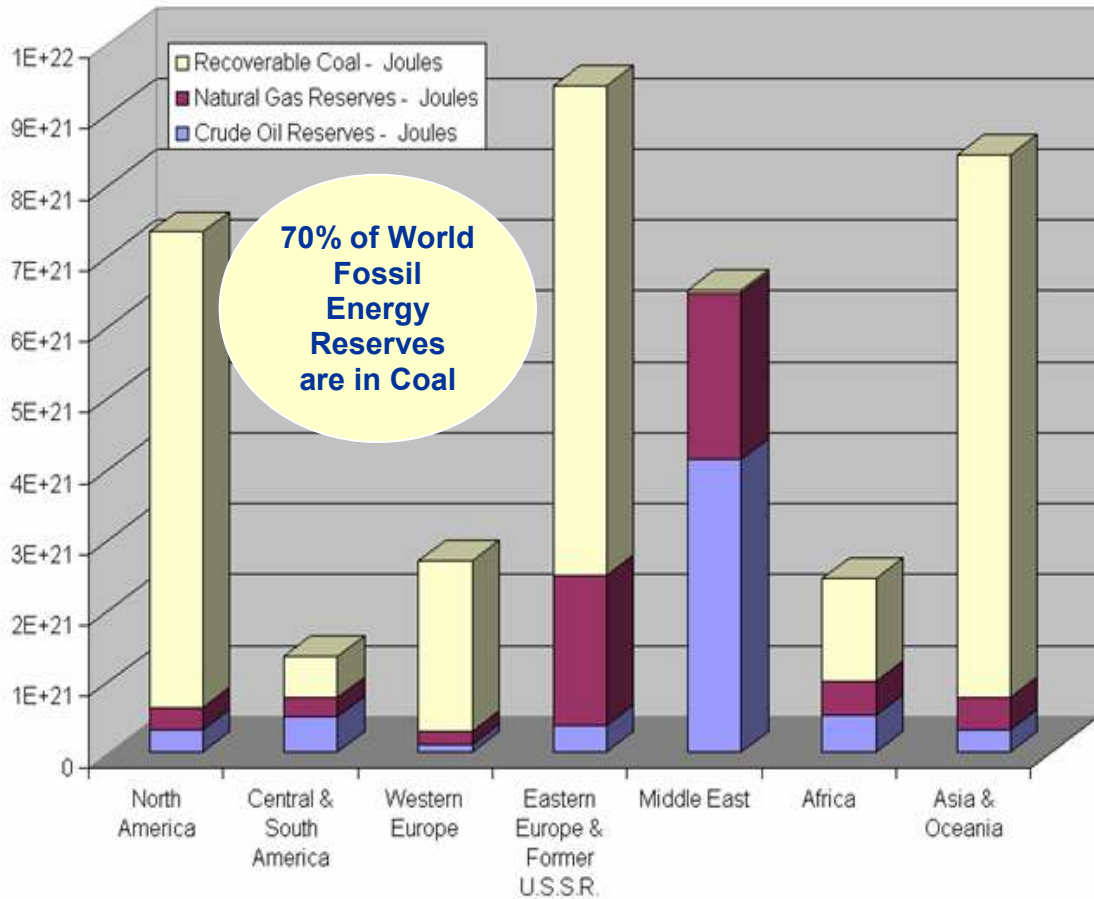
Öte yandan, dünyada, bilindiği üzere, emre amadelik bağlamında belirli enerji kaynakları öne çıkmaktadır. Bunlar arasında; fosil yakıtlar başı çekmektedir. Kurulan fosil yakıtlı santrallerin yanı sıra nükleer enerji santralleri ile rejimi düzgün nehirler üzerine kurulmuş hidrolik santraller günümüzde, günün saatlerinden veya mevsimsel değişikliklerden etkilenmeyen ve istenen bölgelerde kurulabilen dolayısı ile “emre amade” olarak nitelediğimiz santralleri oluşturmaktadır.

Rüzgar, güneş, jeo-termal ve rejimi düzgün olmayan hidrolikler ise, alternatif enerji kaynakları olmakta ve lokal şartların değerlendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Lokal şartların değerlendirilmesi ülkelerin iç politikalarını dolayısı ile içsel enerji politikalarını ilgilendiriyor olmaktadır. Bu politikaların yönlendirilmesi nispeten daha yalın ve kolay görünmektedir.

DÜNYA ENERJİ POLİTİKALARINDA DURUM

Ülkeler, siyasa (policy) bağlamında politikalarını oluştururken, gerçekte enerji girdileri burada, önemli argümanı oluşturmaktadır. Bu nedenle, öncelikle, emre amadelik çerçevesinde, günümüzde önemli olan kaynakların dünya üzerindeki dağılımına bakmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda, fosil yakıtlar üzerinde önemle durmak gerekecektir.

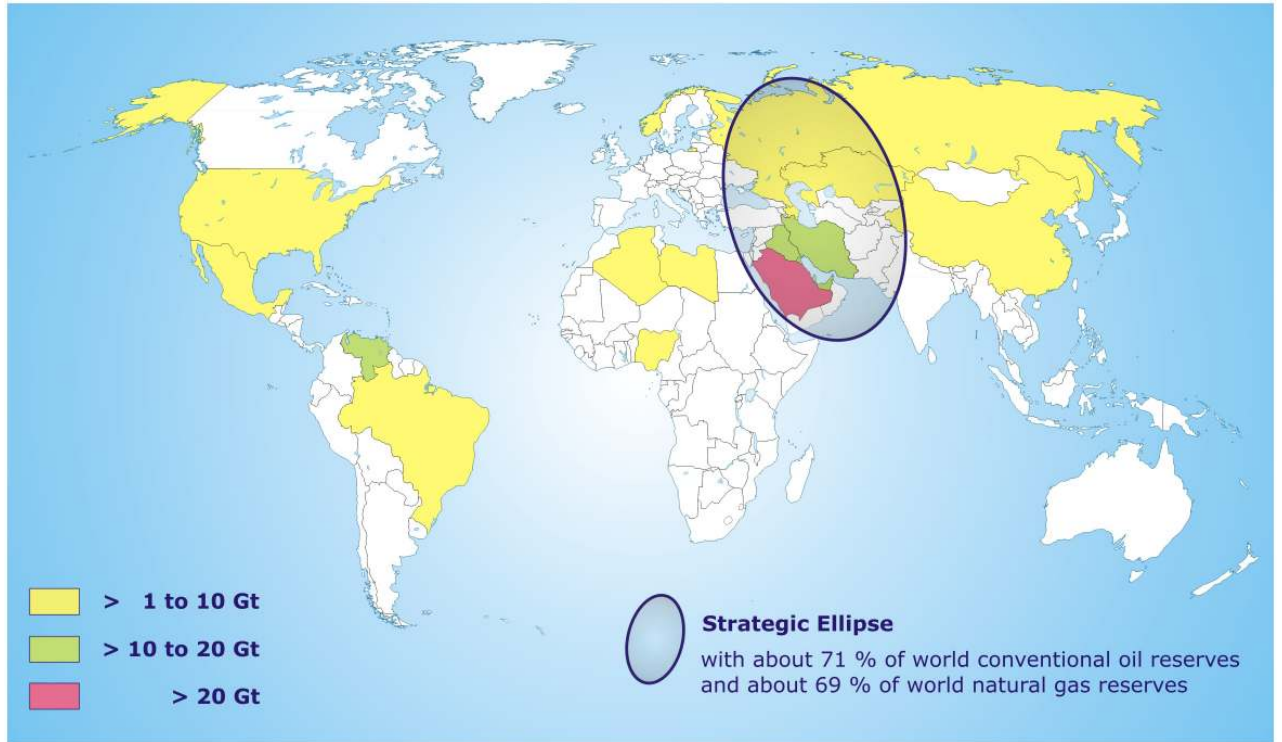
Fosil yakıtlar içinde en çok kullanılanları, bilindiği üzere, kömür, petrol ve doğal gaz olmaktadır. Sırasıyla dünyada önemli ölçüde kullanılan bu üç fosil yakıtı ele alarak inceleyelim. Şekil 1'de fosil yakıtlarının dünya üzerindeki bölgesel dağılımı grafik olarak görülmektedir [1].

Şekil 1 Dünya Fosil Yakıtlarının Bölgesel Dağılımı [1]

Şekil:1'den hemen fark edildiği üzere, dünya fosil yakıt rezervlerinin önemli bir kısmını kömür rezervleri oluşturmakta olup, dünyanın farklı bölgelerinde bulunmaktadır. Şekil 2'de de, dünya petrol ve dünya doğal gaz rezervlerinin dünya dağılımı genel olarak görülmektedir. Buradan hemen fark edildiği üzere, petrol ve doğal gazın dünya üzerinde, belirli bölgelerde önemli kaynak oluşturduğunu görmekteyiz. Bu belirli bölgeler, esas itibarıyla ve bilindiği üzere Orta Asya ve Avrasya bölgeleri olmaktadır.

Orta Asya ve Avrasya kültürel ve siyaseten birbirinden farklı olsa da, coğrafi olarak bakıldığında birbirinin devamı niteliğinde olup, burada bir “stratejik elips”den bahsedilebilmektedir. Durum böyle olunca da stratejik elips coğrafyası ve dolayısı ile bu elips içinde bulunan ülkeler, dünya konjüktürel yapısı içinde önem kazanmakta ve dünya siyasetinin yönlendiği bölge olmaktadır. Şekil 2'de Türkiye'nin söz konusu “stratejik elips” bölgesinin etki alanında olduğu görülmektedir.

Şekil 2 Dünya Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri İçin “Stratejik Elips” [2]

TÜRKİYE’NİN DURUMU

Türkiye’yi enerji kaynakları açısından ele alıp, inceleyecek olursak, özellikle fosil yakıtlardan petrol ve doğal gaz açısından kanıtlanmış rezerv bağlamında zengin olmadığını görmekteyiz. Tablo 1’de verilen değerler de, Türkiye’nin birincil enerji kaynaklarındaki durumunu bu şekilde göstermektedir.

Tablo: 1 Türkiye’nin Birincil Enerji Kaynaklarındaki Durumu [3,4]

Enerji Kaynağı	Tüketim	Üretim
Taş Kömürü (Bin ton)	11.039	2367
Linyit (Bin Ton)	64.883	64.883
Doğal Gaz (Milyon m ³)	16.339	312
Petrol (Bin Ton)	29.661	2.551
Hidrolik (GWh)	24.010	24.010
Jeotermal + Rüzgar (Elek.) (GWh)	152	152
Jeotermal Isı (Bin TEP)	618	618
Odun (Bin Ton)	16.263	16.263
Hayvan ve Bitki Artıkları (Bin Ton)	5790	5790
Güneş (Bin TEP)	287	287
TOPLAM	77.044	26.266

Dünya enerji kaynakları açısından Türkiye’yi değerlendirmek istersek, ülkemizin kanıtlanmış fosil yakıt rezervleri, dünya için “önemli” olarak nitelenecek rezerv değerlerine sahip bulunmamaktadır. Buna karşın; belirtildiği üzere, Türkiye “stratejik elips”in hemen yanı başında, hatta konjüktürel olarak içinde bulunmaktadır. Bu durum da, Türkiye’nin durumunu özelleştirmekte ve öne çıkarmaktadır.

Türkiye gibi, dünyanın son derece önemli bu coğrafyasında yer alan bir ülke için çevre ve dünya ülkeleri ile ilişkileri önem kazanmaktadır. Ayrıca, Türkiye’nin komşu ve çevre ülkelerle; tarihi geçmişi, ekonomik ve siyasi bağları bulunmaktadır. Belki bunlardan da önemlisi, ekonomisi, iç ve dış dinamikleriyle, halihazırda bölgede istikrarlı bir duruş sergilemektedir ve çoğu kez de ülkeler arası denge unsuru olabilmekte ve dikkatleri üzerine çekebilmektedir. Türkiye’ye bu bağlamda bakıldığında; bağlı olduğu kuruluş, örgüt ve paktlar, farklı bağlılıkların yanı sıra farklı yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir.

Türkiye'nin üye olduğu önemli uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri ve paktlar ele alındığında azımsanmayacak sayıda üyeliğinin bulunduğu görülmektedir. Ayrıca, çeşitli ikili antlaşmalara imza koyduğu da bilinmektedir. Tablo 2'de Türkiye'nin üye olduğu başlıca siyasi, askeri ve ekonomik teşkilat, işbirliği örgütleri ve paktlar görülmektedir.

Tablo 2 Türkiye'nin Üye Olduğu Başlıca Siyasi, Askeri ve Ekonomik Teşkilat, İşbirliği Örgütleri ve Paktlar

Türkiye'nin Üye Olduğu Başlıca Siyasi, Askeri ve Ekonomik Uluslar arası Teşkilat, İşbirliği Örgütleri veya Paktlar*	Üye Olduğu Tarih	Üye Ülke Sayısı
AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)	25 Haziran 1973	54
BM (Birleşmiş Milletler) ve İlgili Teşkilatı BM Güvenlik Konseyi	24 Ekim 1945	192 5 Daimi + 10 Geçici Üye
Avrupa Konseyi	9 Ağustos 1949	37
BLACSEAFOR (Karadeniz.Deniz İşbirliği Görev Grubu)	2 Nisan 2001	6
D-8 (Gelişen 8 Ülke)	1997	8
Dünya Ticaret Örgütü	26 Mart 1995	153
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	1985	10
G-20 (Gelişen 20 Ülke)	25 Eylül 1999	20
İslam Konferansı (İKÖ).	1969	27
Karadeniz İşbirliği Teşkilatı	25 Haziran 1992	12 Üye + 13 Gözlemci
NATO (Kuzey Atlantik Paktı)	18 Şubat 1952	28
OECD İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı	14 Aralık 1960	30

(* Alfabetik Sırada verilmişlerdir.)

Türkiye'nin bu başlıca siyasi, askeri ve ekonomik teşkilat, işbirliği örgütleri ve paktlarda bulunması önem arz etmektedir. Zira, söz konusu bu uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri ve paktlar, her ne kadar enerji ile doğrudan ilgili değilmiş gibi gözükse de, gerçekte dolaylı olarak ilgilidir. Günümüzde, enerji konusu hemen her konuya önemli girdi veren argüman durumundadır. Örneğin; Birleşmiş Milletler

Konseyi'nin toplanma nedenleri hızlıca gözden geçirilecek olsa, sıcak çatışma ve olası müdahalelere yönelik anlaşmazlıkların kökeninde enerji konularının bulunduğu kolayca görülebilir. Ekonomik işbirliği örgütlerinin ise, ya enerji taşıma bölgeleri ile veya dünya enerji piyasasında olabilen değişimlerle yakından ilgilendiklerini görmekteyiz. Bu durumda, uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri ve paktların enerji konularına olan ilgileri yadsınamaz boyutlarda olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'nin Tablo: 2'de verilen başlıca siyasi, askeri ve ekonomik uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri ve paktlar bağlamında etkileşimde olduğu ülkelerle ilişkileri açısından bir ileri değerlendirme yapmak üzere Tablo: 3 oluşturulmuştur. Bu Tabloda, Türkiye'nin (BM genel teşkilatı dışında) birden fazla uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlar içinde yer aldığı ülkeler sıralanmıştır.

Tablo: 3 Türkiye'nin (BM genel teşkilatı dışında) Birden Fazla Uluslar arası Teşkilat, İşbirliği Örgütleri veya paktlar İçinde Yer Aldığı Ülkeler

Ortaklık Sayısı	2	3	4	5	6	7	8
Ülkeler	Çin KostaRica Libya Arjantin Bahreyn Brezilya Brunei Cibuti Fas Gabon Gana Gine Guyana Güney Afrika Hindistan İsrail Kuveyt Maldivler Mali Moritanya Mozambik Senegal Siera Leone Togo Yeni Zelanda SuudiArab.	Andora Beyaz Rusya Bosna-Hersek Kıbrıs Rum Letonya Linchenstein Litvanya Makedonya Malta Monoko San Marino BurkinaFaso Japonya Meksika Uganda Bengladeş İran Nijerya Malezya Avustralya G. Kore Tunus	Ermenistan Estonya Finlandiya İsveç İsviçre Kanada Kazakistan Kırgızistan Moldovya Özbekistan Slovenya Tacikistan Ukrayna Endonezya Mısır Pakistan	Avusturya Belçika Danimarka Hollanda İrlanda İspanya İzlanda Lüksemburg Macaristan Norveç Portekiz	Arnavutluk Azerbeycan Bulgaristan Çek Cum. Polonya Romanya Slovakya Yunanistan	ABD Almanya Bir.Krallık İtalya Rusya	Fransa

Tablo: 3 incelendiğinde, Türkiye'nin üye olduğu başlıca siyasi, askeri ve ekonomik uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri ve paktlar bağlamında en çok ortaklık içinde bulunduğu ülkelerin Avrupa ülkeleri olduğunu görmekteyiz. Avrupa Birliği adayı olan ülkemiz için bu durum doğal olarak düşünülebilir. Ancak, söz konusu ortaklıkların enerji politikaları açısından önemi göz önüne alındığında, Türkiye'nin bir geçiş ülkesi olmasının önemine de vurgu yapmamız yerinde olacaktır.

Bu husus; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kabulü sürecini etkiliyor izlenimi vermektedir. Bir başka deyişle, Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olmak istiyorsa; uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlar bağlamında enerji politikalarındaki yerini ve önemini vurgulayacak şartları oluşturması gerekmektedir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan, Nabucco ve Güney Avrupa Enerji Hattı projeleri bu konudaki önemli atılımlardır. Ancak, bu projelerin içinin doldurulması gerekmektedir. Bu projelerin uzantısında ortaya çıkabilecek zorlukların Türkiye'nin, dış dinamiklerinin yanı sıra iç dinamiklerini etkilemesi de söz konusu olabilir.

Öte yandan, coğrafi olarak “uzak” olarak nitelenebilecek ABD ile olan ortaklıklarımızın önemli sayıda olması da ayrı bir önem taşımaktadır. ABD'nin enerji politikaları bağlamında, yakın coğrafyamızda politikalar üretiyor olması da, bu durumu daha fazla önemli kılmaktadır.

Türkiye'nin konumuna göre, coğrafi olarak, farklı uzaklıklardaki ülkelerle Tablo 3'de görülen çok sayıdaki ortaklıkları ülkemizin bulunduğu jeo-politik konumun bir özelliği olarak nitelenebilir. Ancak, bu Tablo, enerji kaynaklarına sahip olma açısından değerlendirildiğinde, ülkemizin enerji kaynaklarına sahip veya değil, bir çok ülkeyle ortaklığının olduğu görülmekle beraber, daha çok kendi gibi özellikle petrol ve doğal gaz gereksinimi olan ülkelerle ortaklık içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3'den hareketle, ülkemizin çeşitli uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlar bağlamında 7 ve 8 ortaklığı bulunan gruba, bir başka deyişle en çok ortaklığı olan ülkelere bakıldığında bu ülkelerin; Fransa, ABD, Almanya, Birleşik Krallık ve Rusya olduğu görülmektedir. Bu durum, dünya politikalarına yön vermekte etkin olan

ABD ve Avrupa Birliği'nin politikalarını önemli ölçüde yönlendiren ülkeler olan; Fransa, Almanya, Birleşik Krallık ile doğal gaz bağlamında ve özellikle Avrasya'da enerji kaynaklarının yönlenmesinde etkisi olan Rusya arasında Türkiye'nin yer aldığını göstermektedir. Bir başka deyişle, Türkiye; "stratejik elips" bölgesinde bulunmanın gereklerini getiriyor olmaktadır.

Bütün bu uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlar içinde olmanın getirdiğı yükümlölükler ve sorumluluklar bulunmaktadır. Bir başka deyişle, farklı uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlar kendi iştiğal konuları ve öncelikleri çerçevesinde farklı konulara odaklanmaktadır. Bu bağlamda da, söz konusu bu uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktların Türkiye'den beklentileri farklı olmaktadır ve zaman içinde de böyle olmaya devam edecektir.

Kimi zaman bu beklentiler, paradoksal nitelik taşıyabilecektir. Burada önemli olan; paradoksal durumlara meydan vermeden "kazan-kazan (win-win)" stratejilerinin uygulanabilmesidir. Böylesi stratejilerin uygulanması kolay olmamakla beraber, mümkündür. Bu stratejilerde başarılı olmak, aynı zamanda bir üst cümle olarak enerji politikalarında ve bunun da uzantısında genel politika çizgisinde başarılı olmak anlamına gelecektir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Eğer, Türkiye ifade edildiğı gibi "enerji koridoru", "enerji köprüsü" ve bunlardan daha ileri olarak "enerji terminali" olmak istiyorsa; üyesi olduğı uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlar bağlamında üstlendiğı rolü desteklemesi gerekecektir. Bu rolün getireceğı önemli avantajlar olabileceğı gibi, getireceğı riskler de olabilecektir.

Globalleşen dünyada, Türkiye böylesi bir rolü üstlenecekse, dikkat edilmesi gereken bir husus da; uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktların ülkeye getirdiğı yükümlölük ve sorumlulukların idrakinde olmaktır. Ayrıca, Türkiye'nin tarihten gelen bağları ve kültürel karakterini de göz önünde tutmak, kendi iç dinamikleri açısından da önem taşıyacaktır.

Tüm bu hususlar göz önüne alındığında, uygulanacak ve takip edilecek politika, strateji ve taktiklerin önemli olacağı açıktır. Burada, önerilebilecek hususlar şöylece sıralanabilir.

Türkiye;

- Var olan uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlarla olan bağlarını kuvvetlendirmelidir.
- Yer aldığı uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlarda etkinliğini arttırmalıdır.
- Diğer bazı ülkelerle olan bağlantılarını kuvvetlendirmelidir.
- Özellikle Avrasya ülkeleri ile var olanların yanı sıra, farklı konularda uluslar arası teşkilat ve işbirliği örgütleri çerçevesinde bir arada olmalıdır.
- Enerji gereksinimi olan ülkelerle uluslar arası işbirliğini arttırmalıdır.
- Enerji kaynağı olan ülkelerle olan uluslar arası işbirliğini arttırmalıdır.
- Üyesi olduğu uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlar bağlamında denge unsuru argümanını daima ön planda tutmalıdır.
- Dış ilişkiler ile enerji konularını bir arada göz önüne almalıdır.
- Kendi iç enerji politikası için geleceğini sadece “enerji terminali” bağlamında değerlendirmemeli, emre amade santraller bağlamında kendini emniyete almalıdır. (Örneğin; kendi öz kaynağına dayalı kömür santrallerinin yanı sıra Fransa’nın yaptığı gibi nükleer santral kurulması politikasına önem vermelidir.)
- Uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlardan birinde olabilecek bir aksaklık diğer üyesi olduğu uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlar bağlamında giderilmeye çalışılmalıdır.
- Kendi iç dinamiklerini ihmal etmemelidir.
- Uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlar bağlamında başarılı olabilmek için “istikrarlı ülke” konumunu korumalıdır.

Bütün bunların sonucunda; öz olarak, ülkemizin uluslar arası teşkilat, işbirliği örgütleri veya paktlarla olan bağları ve yükümlülükleri çerçevesinde dengeli, istikrarlı ve belirtilen açılımları yapabilen politikaların gerçekleştirilebilmesinin Türkiye için hayati önem taşıdığı ve ülkenin geleceğine yön vermesinin olası olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- [1] Energy Information Administration/ International Reserves Data, 2005
- [2] A. Maleki, Iran's 20 Year Perspective Document, 2005
- [3] Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2006.
- [4] A.B.Tuğrul, Türkiye'nin Enerji Açılımları, 15. Uluslararası Enerji ve Çevre Konferansı ICCI-2009" İstanbul, Bildiri Kitabı s: 14-17, 2009